

مقدمه ناشر

سلام!

هر آدمی یک مرغی درونش دارد که مدام با او حرف می‌زند. از منظر منطقی، آدمی منطقی است که مرغش دوتا پا داشته باشد و حرف‌هایی بزند که مورد قبول جامعه باشد، مثل همه مرغ‌های دنیا! ولی از منظر غیرمنطقی! مرغ بعضی آدم‌ها یک دونه پا بیشتر ندارد و یا تعدادش از دوتا بیشتر است! توی دنیایی که مرغ همه دوتا پا دارد و یا باید دوتا پا داشته باشد، دوست داری مرغت چندتا پا داشته باشد؟!

به نظرم ۳ تا پا بهتر است از دو و یک تا پا!

راستش را اگر بخواهی آدم‌هایی که دنیا را کمی تکانه‌اند مرغ‌هایشان معمولاً دوتا پا نداشت! مثل اینشتین، ابن سینا، بیل گیتس، مولوی، استیو جابز و ...

حتماً می‌دانید که خیلی از این‌ها حتی درس و دانشگاهشان را تمام نکرده‌اند یا در مدرسه هی مردود می‌شده‌اند و یک جاهایی دیوانگی‌های زیادی داشته‌اند! زندگی پرتلاطمی داشتند و خیلی دوست نداشتند مرغشان مثل بقیه باشد. البته یک نکته مهم این است که لزوماً ادای این آدم‌ها را درآوردن باعث نمی‌شود مثل آن‌ها بشویم و اصلاً هم فرق داشتن که لزوماً بهتر نیست.

مثلاً نباید مثل دیوانه‌ها برویم یک‌پای مرغمان را قطع کنیم تا مرغمان یک‌پا بشود. این یک فرایند است. باید واقعاً آن‌طوری فکر کنیم و روش‌هایمان را تغییر بدهیم تا بعد آثار این تغییر به دنیای بیرون راه پیدا کند و آدم‌های دنیا را در جریان وجود یک آدم با مرغ غیر دوتا قرار بدهد. لازمه این کار، یادگیری است.

مهم‌ترین ویژگی آدم‌های دارای مرغ غیر دوتا، نترسیدن از تغییر و بیرون آمدن از شیار گرم و نرم زندگی‌شان

است، برای تجربه کردن و لمس چیزهای جدید و بعد هم به نظرم خستگی‌ناپذیر بودن!

به قول یک ظریفی آدم‌ها سه دسته‌اند؛ آدم‌های ترسو که هیچ وقت شروع نمی‌کنند، آدم‌های ضعیف که هیچ وقت

تمام نمی‌کنند و آدم‌های قوی که هیچ وقت ول نمی‌کنند!

یادگیری و تغییر را ول نکن!

مقدمه مؤلف

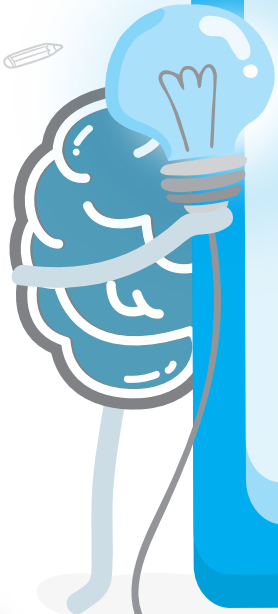
هر آن چه سخت و استوار است، دود می‌شود و به هوا می‌رود. راستش را بخواهید، این دنیای ما آن قدر بی‌منطق پیش می‌رود که دیگر کار از نگرانی هم گذشته. ما اهالی علوم انسانی هم شده‌ایم یک سری آدم‌های بی‌ربط که انگار از مناسبات این روزگار چیزی سر در نمی‌آوریم! اما نگران نباشید، ما هم می‌توانیم ادعا کنیم که اگر دنیا دست ما بود، آن را بهتر و منطقی‌تر می‌ساختیم.

ادعاست دیگر، ادعا که هزینه ندارد، پس موفق باشید!

در این کتاب، سعی کرده‌ام آن چه را کتاب درسی گفته، بشکافم، تحلیل کنم و با مثال‌های بیشتر توضیح دهم. لابه‌لای درس‌نامه، تمرین‌هایی هم آورده‌ام تا با حل آن‌ها، درس‌نامه را بهتر یاد بگیرید. حتی برخی قسمت‌های ستاره‌دار کتاب درسی را هم درون کادرهای ستاره‌دار توضیح داده‌ام. تست‌های ستاره‌دار هم مربوط به همین بخش است. خیلی از نکته‌هایی که در کتاب آورده‌ام، در کتاب درسی نیست، اما بدون آن‌ها احتمال موفقیت در آزمون‌های تستی کم است. پس سعی کنید درس‌نامه را با دقت و حوصله بخوانید. منطق درس سختی است؛ اما وقتی نسبت به آن بینش پیدا کنید، کارتان خیلی راحت می‌شود. من هم سعی کرده‌ام جوری منطق را توضیح دهم که سختی‌هایش برایتان دود شود و برود هوا. باز هم موفق باشید!

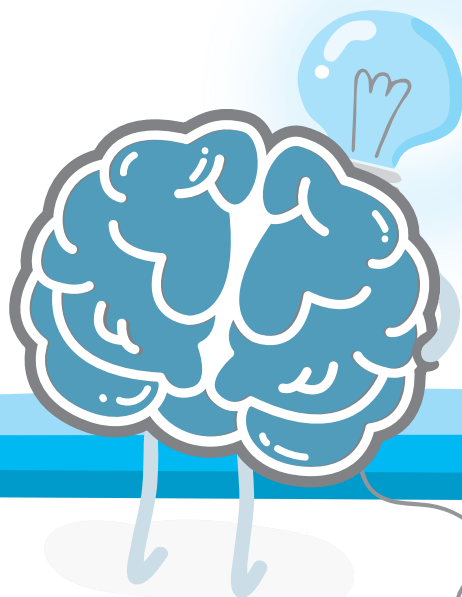
برای نگارش این کتاب ادعایی ندارم، چون بدون کمک خیلی از دوستان، کاری از من بر نمی‌آمد. بسیاری از مثال‌های این کتاب را از کتاب‌های آقای علی‌اصغر خندان قرض گرفتم که در دوره دانشجویی، کتاب‌هایشان منبع درسی‌ام بود. دکتر هاشمی عزیز هم به من لطف کردند و تمام کتاب را خط به خط خواندند و خیلی از ایرادهایش را نشانم دادند. اسم بقیه دوستان را که نمی‌شود تک‌تک بنویسم، خصوصاً که قضیه کمی لوس می‌شود؛ پس علاوه بر مهندس سبزمیدانی، خانم میرجعفری و امیر محمدبیگی، به صورت یکجا، از «بقیه» هم تشکر می‌کنم!

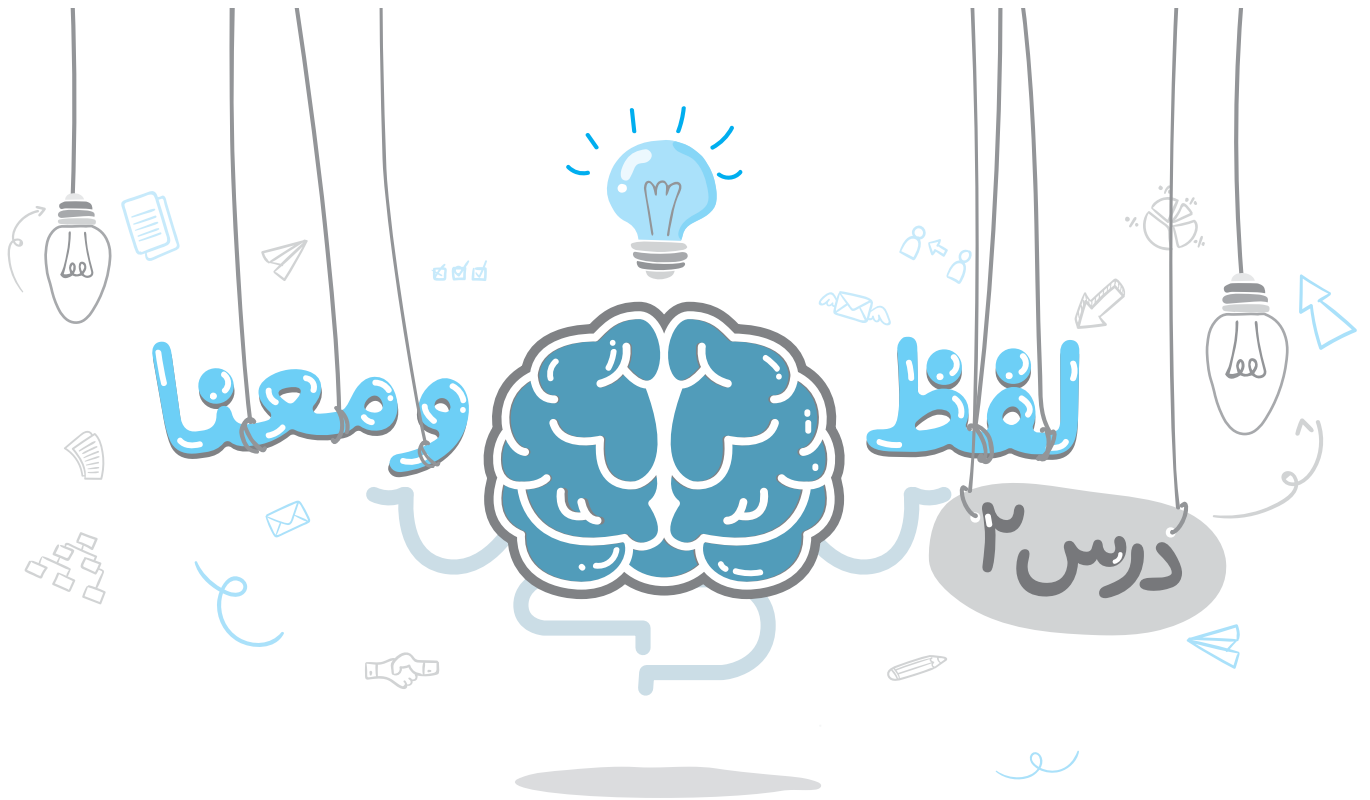
ضمناً نظرات شما دانش‌آموزان عزیز را هم همیشه با دقت می‌خوانیم و از آن‌ها کمک می‌گیریم. از دانش‌آموزان عزیز، خانم هما مختاری‌پور، دنیا یاسمی و سایان مراچی که ما را در ویرایش کتاب یاری کردند تشکر می‌کنم. آقای آرش بختیاری یکی دیگر از عزیزانی بودند که راجع به کتاب یک نظر اصلاحی کارآمد دادند. از ایشان هم ممنونیم.

فهرست

درس نامه	پرسش های چهارگزینه ای
درس اول منطق، ترازوی اندیشه	۷ ..... ۱۲
درس دوم لفظ و معنا	۱۷ ..... ۲۱
درس سوم مفهوم و مصداق	۲۷ ..... ۳۳
درس چهارم اقسام و شرایط تعریف	۳۸ ..... ۴۳
درس پنجم اقسام استدلال استقرایی	۴۸ ..... ۵۳
درس ششم قضیه حمله	۵۹ ..... ۶۶
درس هفتم احکام فضا یا	۷۱ ..... ۷۹
درس هشتم قیاس اقترانی	۸۵ ..... ۹۴
درس نهم قضیه شرطی و قیاس استثنایی	۱۰۰ ..... ۱۰۷
درس دهم سنجشگری در تفکر	۱۱۲ ..... ۱۱۸
ضمیمه کتاب	۱۲۲
پاسخنامه تشریحی	۱۲۴
پاسخنامه کلیدی	۱۵۸

درس در یک نگاه :

در این درس، یاد می‌گیریم که میان ذهن، زبان و عالم خارج رابطه وجود دارد و منطبق به بحث الفاظ در حوزه زبان نیز می‌پردازد. ما در این جا رابطه لفظ و معنا را بررسی می‌کنیم و انواع خطاهایی را که ممکن است در این رابطه رخ دهد، مشخص می‌کنیم. بنابراین مغالطه‌های این درس همگی مربوط می‌شوند به حوزه لفظ و معنا.

برخی اصطلاحات این درس

عالم خارج: منظور دنیای واقعی و عالم خارج از ذهن ماست.

مصدق: همان مثال و نمونه واقعی است. مثلاً انسان یک مفهوم است و مثال و مصداق آن می‌شود علی یا مریم یا هر فرد دیگری.

دلالت: یعنی حکایت کردن و هدایت کردن. مثلاً وقتی می‌گوییم تابلو راهنمایی دلالت بر چیزی دارد؛ یعنی نشانه چیزی است و ما را به سمت خاصی هدایت می‌کند.

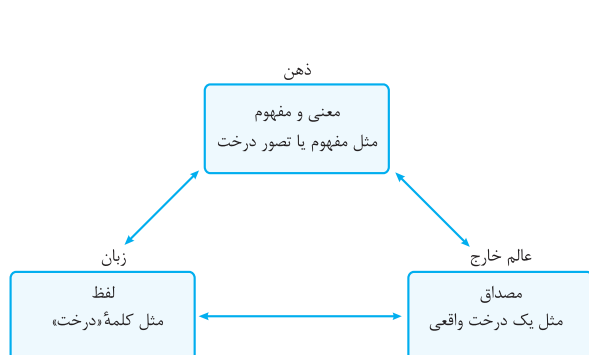
تضمن: یعنی شامل چیزی بودن و چیزی را در بر داشتن؛ مثلاً وقتی می‌گوییم کتاب متضمن جلد است، یعنی جلد بخشی از آن است.

رابطه ذهن، زبان و عالم خارج

در درس قبل گفتیم منطق علمی است که می‌خواهد از طریق بررسی و دسته‌بندی انواع خطاهای ذهنی و همچنین کشف و گردآوری قواعد و نحوه کارکرد ذهن، جلوی اشتباه و خطا را در اندیشه بگیرد.

در ذهن ما یک سری تصورات و تصدیقات وجود دارد. این مفاهیم در قالب کلمات و الفاظ ریخته می‌شوند و از این راه، به دیگران منتقل می‌شوند. پس ما آن چه را در ذهنمان می‌گذرد، از طریق کلمات و الفاظ به بیرون از ذهنمان انتقال می‌دهیم. مثلاً موجودی زنده و چهارپا که شیهه می‌کشد، در ذهنمان تصور می‌کنیم. اسم این موجود را می‌گذاریم «اسب». بعد در ارتباط با دیگران، حیوانی را نشان می‌دهیم و می‌گوییم آن «اسب» است؛ یعنی برای منتقل کردن این تصویر ذهنی به دیگران، از واژه «اسب» استفاده می‌کنیم.

در مثال بالا و در کل این فرایندی که توضیح دادیم، سه حوزه مجزا وجود دارد که با هم در ارتباطند:

1 **ذهن** ما که دارای مفاهیم و تصورات مختلف است. (معنی و مفهوم)

2 **عالم خارج** از ذهن ما که اشیای گوناگون در آن وجود دارد. (مصدق)

3 **زبان** که نقش رابط میان ذهن و عالم خارج را بر عهده دارد. (کلمات و الفاظ)

میان این سه حوزه‌ای که اسم بردیم (ذهن، زبان و عالم خارج) وابستگی زیادی وجود دارد، به حدی که اگر در یکی از آنها خطایی رخ دهد، در دو حوزه دیگر نیز خطایی به وجود می‌آید. به همین دلیل، علم منطق باید به‌جز ذهن، به رابطه ذهن با زبان هم توجه کند.

ما در این درس، به بخش زبان و رابطه آن با عالم ذهن می‌پردازیم.

زبان

حوزه بررسی زبان بسیار گسترده است و در علم زبان‌شناسی، از جنبه‌های مختلفی بررسی می‌شود؛ اما زبان در علم منطق، فقط از نظر رابطه کلمات (الفاظ) با معنی و مفهوم ذهنی آن کلمات مهم است. یعنی در منطق، فقط این مسئله مهم است که هر لفظی چه معنایی دارد. رابطه میان یک لفظ و معنایش چگونه است. به این بخش از منطق می‌گویند مبحث الفاظ.

توجه... چون منطق به یک زبان خاص وابسته نیست، قواعد صرفی و نحوی زبان در منطق اهمیتی ندارد. از نظر منطق، گرچه قواعد و دستور زبان در هر زبانی متفاوت است، اما به هر حال، می‌شود رابطه لفظ (کلمه) و معنی را مستقل از هر زبانی بررسی کرد.

خلاصه این‌که...

رابطه ذهن و زبان = معنی و لفظ	مبحث الفاظ منطق = بررسی رابطه زبان و تفکر
رابطه ذهن و عالم خارج = مفهوم و مصداق	معنی = مفهوم = تصور
رابطه زبان و عالم خارج = لفظ و مصداق	

رابطه لفظ و معنا

مبحث الفاظ در منطق قرار است به ما نشان دهد که چه موقع ما معنای اشتباهی را از الفاظ برداشت می‌کنیم و این برداشت غلط، موجب خطا و اشتباه در اندیشه می‌شود.

علم منطق با بررسی انواع روابط میان الفاظ و معانی، انواع اشتباه‌ها و مغالطه‌هایی را که در این رابطه رخ می‌دهند، دسته‌بندی می‌کند.

اشتراک لفظ

گاهی یک کلمه معنای مختلف دارد. مثل کلمه «شیر» در زبان فارسی که هم به معنای شیر خوراکی است، هم به معنای شیر آب و هم به معنای حیوان شیر. باید حواسمان باشد که در واقع، هر کدام از این‌ها یک کلمه متفاوت هستند که فقط ظاهرشان به هم شبیه است! زیرا معنای هر کدام از این‌ها با هم خیلی فرق دارد.

در ضمن، اشتراک لفظ فقط در حیطة «اسم‌ها» نیست. «فعل‌ها» و «حروف» نیز خیلی وقت‌ها مشترک لفظی هستند. مثلاً:

اشتراک حرف

با: شیوا با عصبانیت از در وارد شد. (در حال)	من با او فرق دارم. (حرف جداکننده)
تا: از تهران تا کرج راه زیادی نیست. (نشان‌دهنده فاصله)	پشت دیوار پنهان شد تا کسی او را نبیند. (نشان‌دهنده دلیل)

اشتراک فعل

گذشتن: بخشیدن، عبور کردن
ماندن: ایستادگی کردن، باقی ماندن، گیج و مبهوت شدن

نحوه‌های دلالت لفظ بر معنا

خیلی وقت‌ها، ما کلمات را به کار می‌بریم؛ اما منظورمان معنای دقیق آن کلمه و لفظ نیست. مثلاً می‌گوییم: «مردم خیلی تغییر کرده‌اند!» اما منظورمان همه مردم نیست، بلکه بخشی از مردم را مدنظر قرار داده‌ایم. یا مثلاً می‌گوییم: «خانه‌ام را مرتب کردم» اما منظورمان وسایل خانه است نه خود خانه. بنابراین، وقتی یک لفظ را به کار می‌بریم، منظورمان یکی از سه حالت زیر است:

۱) **مطابقی:** معنای اصلی و کامل آن لفظ موردنظر است. **مثال:** اتاق خیلی بزرگ است. (کل اتاق منظور ماست).

۲) **تضمینی:** بخشی از معنای اصلی لفظ موردنظر است. **مثال:** اتاق را رنگ کردم. (در و دیوار اتاق منظور است).

۳) **التزامی:** هیچ بخشی از معنای اصلی لفظ موردنظر نیست، بلکه معنای لازمه لفظ، موردنظر است.

مثال: اتاق گرم است. (هوای درون اتاق گرم است نه خود اتاق).

توضیح بیشتر...

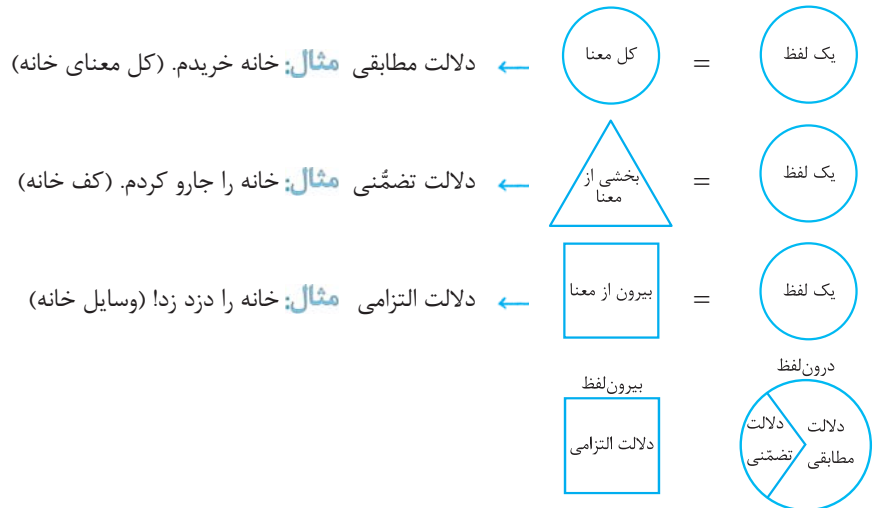
دلالت مطابقی: مطابقت یعنی کل لفظ با کل معنای اصلی یکی باشد؛ درست مثل اثر انگشت روی کاغذ و خود انگشت. در این حالت، اثر روی کاغذ با انگشت مطابقت دارد.

دلالت تضمینی: تضمین یعنی در بر داشتن و شامل چیزی بودن. پس هرگاه لفظی به کار رود، ولی بخشی از معنای اصلی آن موردنظر باشد، ما به آن دلالت تضمینی می‌گوییم.

دلالت التزامی: التزام یعنی همراه شدن. هرگاه دو چیز جدا از هم، همواره کنار و همراه و ملازم هم باشند، رابطه التزامی برقرار می‌شود. وقتی هم می‌گوییم یک چیز لازمه چیز دیگری است، یعنی اگر شیء اول وجود داشته باشد، شیء دوم نیز همراه آن می‌آید! مثلاً می‌گوییم: «شغل نان و آبدار!» و منظورمان پول است، چون تا پول نباشد، از نان خبری نیست.

تفاوت دلالت تضمنی و التزامی

دالات تَضْمَنِي همیشه بخشی از معنای درونی لفظ است ولی دلالت التزامی بیرون از معنای اصلی لفظ قرار دارد. رابطه میان دلالت تَضْمَنِي و دلالت مطابقی یک رابطه حقیقی و واقعی است. مثلاً می‌گوییم: «گلهام نابود شد» ولی منظور این است که بیشتر گوسفندان مرده‌اند. در این حالت، میان بخشی از گوسفندان و تمام گوسفندان که گله را تشکیل داده‌اند رابطه‌ای درونی و حقیقی وجود دارد. اما میان دلالت التزامی و دلالت مطابقی هیچ‌گونه رابطه حقیقی و درونی‌ای وجود ندارد. فرض کنید ما در کلاس نشستیم و یکی از دوستانمان می‌گوید: «نردبان آمد!» همه ما می‌دانیم که منظور او یکی از هم‌کلاسی‌های قدبلندمان است. در این حالت، میان قد بلند و نردبان رابطه واقعی وجود ندارد؛ بلکه در ذهن ما، قد بلند و نردبان ملازم هم شده‌اند. پس می‌شود گفت: بیشتر دلالت‌های التزامی از نوع قراردادهای و عادت‌های ذهنی هستند. مانند: دلالت قلب بر عاطفه و احساس، دلالت سنگ بر بی‌رحمی و بی‌عاطفگی، دلالت پینوکیو بر دروغگو!

خلاصه این‌که...

انواع لفظ	<p>(۱) الفاظ عادی: هر لفظ معنای خاص خود را دارد.</p> <p>(۲) الفاظ مشترک: ظاهر الفاظ مشترک است اما معنای متفاوت دارند.</p> <p>(۳) الفاظ مترادف: ظاهر الفاظ متفاوت است اما معنای مشترک دارند.</p>
انواع دلالت	<p>(۱) مطابقی: معنای اصلی لفظ موردنظر است.</p> <p>(۲) تَضْمَنِي: بخشی از معنای اصلی لفظ موردنظر است.</p> <p>(۳) التزامی: معنای اصلی لفظ موردنظر نیست؛ بلکه فقط با معنای اصلی همراه می‌شود.</p>

تمرین:

نوع دلالت‌های زیر را مشخص کنید.

- ۱- دلالت شیر بر حیوان درنده
- ۲- دلالت بدن درد بر درد استخوان
- ۳- دلالت باغچه بر گل‌های درون باغچه
- ۴- دلالت زرافه بر گردن دراز!
- ۵- دلالت غول بر انسان تنومند
- ۶- دلالت ساعت بر زمان
- ۷- دلالت ماه بر زیباروی
- ۸- دلالت پیاله بر کاسه
- ۹- دلالت آشپزخانه بر وسایل آشپزی
- ۱۰- دلالت مورچه بر انسان ریزنقش

جواب: ۱- مطابقی ۲- تَضْمَنِي ۳- تَضْمَنِي ۴- التزامی ۵- التزامی ۶- التزامی ۷- التزامی ۸- مطابقی ۹- تَضْمَنِي ۱۰- التزامی

برویم سراغ تست

با توجه به معنای ذکر شده برای هر لفظ، کدام گزینه مشترک لفظی محسوب نمی‌شود؟

- (۱) ریش ← زخم - موی صورت (۲) دوش ← شانه - دیشب (۳) بادیه ← کاسه مسی - بیابان (۴) شیر ← شجاع - نوعی حیوان
- جواب: در گزینه‌های ۱، ۲ و ۳، دو معنای مختلف از یک لفظ آمده است پس بی‌شک، هر سه گزینه مشترک لفظی هستند. اما در گزینه چهارم، گرچه می‌دانیم که لفظ «شیر» مشترک لفظی است و معنای مختلفی دارد، اما در این‌جا فقط به یک معنای مطابقی (حیوان) و یک معنای التزامی آن (شجاع) اشاره شده است. پس نمی‌توانیم بگوییم که «شیر» در این‌جا مشترک لفظی محسوب می‌شود. بنابراین، پاسخ گزینه «۴» است. برای روشن‌تر شدن این مسئله باید تفاوت میان اشتراک لفظی و انواع دلالت‌های معنایی را بهتر یاد بگیریم.

تفاوت مشترک لفظی با انواع دلالت‌ها

مسئله اصلی این جاست که اگر یک لفظ می‌تواند چند نوع دلالت داشته باشد، ظاهراً چند معنا دارد. خب! پس چرا به چنین لفظی نمی‌گوییم مشترک لفظی؟ کلید اصلی فهم این مسئله این جاست که مشترک لفظی وقتی است که یک لفظ، چند معنای مختلف داشته باشد که همه آن‌ها از نوع دلالت مطابقی هستند. مثلاً لفظ «سیر» یک معنای مطابقی آن یعنی کسی که غذا خورده و گرسنه نیست و یک معنای مطابقی دیگر آن یعنی نوعی گیاه بدبو اما با خاصیت‌های فراوان! 😊

در حالی که دلالت‌های التزامی و تضمینی، دربردارنده همان معنای مطابقی اول هستند. به همین دلیل لفظ در این جا مشترک لفظی محسوب نمی‌شود.

ماده‌ای خوراکی (دلالت مطابقی)	لفظ شیر
لوله آب (دلالت مطابقی)	
حیوانی درنده (دلالت مطابقی)	

انسان شجاع (دلالت التزامی دربردارنده معنای حیوان درنده)

پس در واقع، دلالت‌های تضمینی و التزامی، زیرمجموعه دلالت مطابقی هستند نه یک معنای متفاوت و مستقل. به همین دلیل، لفظی که چند نوع دلالت داشته باشد، لزوماً مشترک لفظی نیست. بلکه باید چند دلالت مطابقی متفاوت داشته باشد تا مشترک لفظی محسوب شود.

شیوه نگارش کلمات

جدا از این که ممکن است یک لفظ معانی یا دلالت‌های مختلف داشته باشد، شیوه نگارش یک کلمه یا یک جمله هم می‌تواند معنا را تغییر دهد. مثلاً گاهی یک ویرگول ساده معنا را عوض می‌کند. مثال معروف زیر را ببینید:

بخشش لازم نیست، اعدامش کنید. / بخشش، لازم نیست اعدامش کنید.

گاهی هم چون الفاظ آهنگی شبیه هم دارند، اشتباه نوشته می‌شوند و با املا و دیکته متفاوت، معنی متفاوتی پیدا می‌کنند:

خیش ← گاو آهن	خار ← تیغ گیاه
خویش ← خود	خوار ← پست

ابهام و دوپهلویی

گاهی ممکن است یک جمله یا یک متن، اصلاً مشترک لفظی نداشته باشد و دلالت همه الفاظ آن هم از نوع مطابقی باشد. اما متن جوری نوشته شده باشد که بتوان از آن دو یا چند برداشت مختلف کرد. مثال‌های زیر را ببینید:

من از راهنمایی تو پشیمانم (چه کسی به چه کسی راهنمایی کرده؟)

حوصله ندارم درس بخوانم مثل شما (شما هم حوصله درس خواندن ندارید یا من به اندازه شما حوصله ندارم؟)

احمد گفت: کتاب را پس بده (گفت من کتاب را پس بدهم یا گفت به تو بگویم کتاب را پس بدهی؟)

این نوع ابهام دلیلش ساختار متن است، یعنی مشترک لفظی وجود ندارد؛ اما کل جمله یا متن طوری نوشته شده که چند معنای مختلف از آن برداشت می‌شود. معمولاً مهم‌ترین حالتی که چنین ابهامی به وجود می‌آید، زمانی است که ما یک یا چند ضمیر در جمله داریم اما مرجع آن‌ها مشخص نیست. پس وقتی ضمیر یک جمله زیاد می‌شوند، احتمال این ابهام هم زیاد می‌شود. یکی دیگر از مواقعی که چنین ابهامی ایجاد می‌شود هنگامی است که در یک جمله منفی از کلمه مثل یا مانند استفاده شده باشد. اما در جملات مثبت چنین نیست.

مثال:

من مثل تو درس نمی‌خوانم. (مبهم) ← آیا تو درسخوانی و من مثل تو نیستم یا تو درسخوان نیستی و من هم مثل توام؟! منفی

من مثل تو درس می‌خوانم. (واضح) مثبت

شب‌ها مثل دیگران دیر نخواب. (مبهم) ← دیگران زود می‌خوابند و من هم مثل آن‌ها بخوابم یا آن‌ها دیر می‌خوابند و من زود بخوابم؟! منفی

شب‌ها مثل دیگران زود بخواب. (واضح) مثبت

مرجع ضمیر یا ضمیر مشخص نیست.

ایجاد ابهام دو علت دارد: وجود لفظ «مثل»، «مانند» و «شبیهِ» + فعل منفی.

مغالطه در الفاظ

هر کدام از روابطی که تا این جا در مورد رابطه لفظ و معنا یاد گرفتیم، می توانند موجب یک مغالطه شوند. حال که تمام این روابط را با دقت بررسی کردیم و برایمان جا افتادند، مغالطه هایشان را مشخص می کنیم:

- مغالطه اشتراک لفظ ← وقتی چند کلمه با ظاهر یکسان (مشترک لفظی) را با هم اشتباه می گیریم.
- مغالطه توسل به معنای ظاهری ← وقتی به جای معنای التزامی یا تضمینی، به اشتباه دلالت مطابقی کلمه را در نظر بگیریم.
- مغالطه نگارشی کلمات ← وقتی در کتابت و نگارش کلمات (دیکته) یا رعایت علائم سجاوندی و حرکات کلمات اشتباه می کنیم.
- مغالطه ابهام در مرجع ضمیر ← وقتی که از عبارت دوپهلوی استفاده می کنیم؛ به شکلی که مرجع ضمیر مشخص نیست.

حواسمان باشد...

- استفاده از مشترک لفظی یا انواع دلالت ها لزوماً مغالطه نیست. مغالطه زمانی رخ می دهد که ما این ها را با هم اشتباه کنیم.
- معمولاً استفاده از مشترک های لفظی در شعر، برای زیباتر شدن شعر است و نباید آن را مغالطه در نظر بگیریم.
- همه این مغالطه ها می توانند عمدی یا غیرعمدی باشند.

جدول مغالطات مربوط به الفاظ

نام مغالطه	حیطه	چگونه رخ می دهد؟
اشتراک لفظ	مشترک لفظی	وقتی معانی مختلف لفظ را به جای هم به کار ببریم.
توسل به معنای ظاهر	دلالت	وقتی به اشتباه دلالت مطابقی را به جای دلالت التزامی یا تضمینی در نظر می گیریم.
مغالطه نگارشی	نگارش و املا	وقتی اشتباه در نگارش و املا کلمات و یا استفاده نکردن از علائم سجاوندی موجب می شود معنای اصلی جمله تغییر کند.
ابهام در مرجع ضمیر	ساختار متن و عبارت دوپهلوی	وقتی از جملاتی استفاده می کنیم که ابهام دارند و دوپهلوی هستند، ممکن است معنای اشتباه برداشت شود.

یادمان باشد...

- منطق وابسته به یک زبان خاص نیست.
- وقتی مرجع ضمیر مشخص نباشد، عبارات دوپهلوی و مبهم می شوند.
- بخشی از کار ویراستاران، جلوگیری از «مغالطه شیوه نگارش کلمات» است.
- منطق به قواعد صرفی و نحوی زبان کاری ندارد.
- بسیاری از لطیفه ها براساس اشتراک لفظ پدید آمده اند.
- در شعر بهتر است که به دنبال مغالطه اشتراک لفظ نباشیم.

پرسش های چهار گزینه ای

۴۷- رابطه ذهن و زبان و رابطه مفهوم و مصداق، به ترتیب، همان روابط میان ..... و ..... است.

- (۱) معنی و لفظ - عالم خارج و زبان
- (۲) مصداق و لفظ - عالم خارج و زبان
- (۳) معنی و کلمه - ذهن و عالم خارج
- (۴) معنی و مصداق - زبان و عالم خارج

۴۸- کدام گزینه درباره رابطه ذهن و زبان نادرست است؟

- (۱) خطای در لفظ موجب خطای در ذهن می شود.
- (۲) الفاظ، مصادیق مفاهیم ذهنی هستند.
- (۳) منطق به قواعد صرفی و نحوی کاری ندارد.
- (۴) معنای هر لفظ، همان مفهوم ذهنی است.

۴۹- در کدام گزینه لفظی وجود دارد که مشترک لفظی نیست؟

- (۱) خانه - گذشتن - تا
- (۲) غایت - خواندن - سیر
- (۳) بسته - دسته - با
- (۴) امثال - شیر - ماندن

۵۰- احتمال ایجاد مغالطه اشتراک لفظ در کدام گزینه وجود دارد؟

- (۱) مثل دیگران تنبل نباش.
- (۲) تا این ساعت چند بار آمده است.
- (۳) زیادی خودسری!
- (۴) بر سر عقایدت ایستادگی نکن.

۵۱- دربارهٔ دو لفظ «مُردن» و «هلاک شدن» می‌توانیم بگوییم .....

- ۱) مشترک لفظی هستند و اگر به جای هم به کار روند، ممکن است موجب مغالطه شوند
- ۲) الفاظ هم‌معنی هستند و اگر به جای هم به کار روند، موجب مغالطهٔ ابهام در عبارت می‌شوند
- ۳) دوپهلوی هستند و موجب مغالطهٔ ابهام در عبارت می‌شوند
- ۴) هم‌معنی و مترادف‌اند و می‌توانند بسته به هدف، به جای هم به کار روند

۵۲- وقتی منظور ما از کاربرد یک لفظ، معنای اصلی، معنای بیرونی و بخشی از معنای اصلی باشد، به ترتیب از کدام دلالت‌ها استفاده کرده‌ایم؟

- ۱) التزامی - مطابقی - تضمّنی
- ۲) التزامی - التزامی - تضمّنی
- ۳) مطابقی - تضمّنی - التزامی
- ۴) التزامی - تضمّنی - مطابقی

۵۳- استفاده از لفظ «خیش» به جای لفظ «خوبش» و استفاده از لفظ «گرد» به جای لفظ «گرد» به ترتیب، چه مغالطه‌هایی را در پی دارد؟

- ۱) نگارشی - ابهام در عبارت
- ۲) نگارشی - اشتراک لفظ
- ۳) اشتراک لفظ - نگارشی
- ۴) نگارشی - نگارشی

۵۴- یک واژهٔ چندمعنایی ..... نام دارد که موجب مغالطهٔ ..... می‌شود.

- ۱) لفظ مترادف - اشتراک لفظ
- ۲) لفظ مترادف - نگارشی
- ۳) لفظ مشترک - اشتراک لفظ
- ۴) لفظ مشترک - نگارشی

۵۵- در برخی موارد، جابه‌جا کردن یک ویرگول در جمله می‌تواند موجب مغالطهٔ ..... شود.

- ۱) توسل به معنای ظاهری
- ۲) اشتراک لفظ
- ۳) ابهام در مرجع ضمیر
- ۴) نگارشی

۵۶- دلیل صحبت از «مشترک لفظی» در علم منطق چیست؟

- ۱) زیرا استفاده از مشترک لفظی همواره معنای جمله را عوض می‌کند.
- ۲) چون با خطایی که در جمله اتفاق می‌افتد، خطای کلامی هم رخ می‌دهد.
- ۳) زیرا مشترک لفظی یکی از انواع دلالت‌های معنایی در دانش منطق است.
- ۴) چون اگر معنی لفظ را اشتباه بگیریم، در ذهن و تفکر هم خطا رخ خواهد داد.

۵۷- کدام گزینه دلیل عدم پرداختن به قواعد صرفی و نحوی در منطق را بازگو می‌کند؟

- ۱) عدم وابستگی منطق به زبان
- ۲) وجود رابطه میان جهان خارج و زبان
- ۳) عدم وابستگی منطق به الفاظ
- ۴) عدم وابستگی منطق به یک زبان خاص

۵۸- اشتراک لفظ، عبارت است از .....

- ۱) چند لفظ دارای معنای واحد
- ۲) یک لفظ دارای معنای واحد
- ۳) چند لفظ دارای معانی مختلف
- ۴) یک لفظ دارای معانی مختلف

۵۹- در کدام عبارت مشترک لفظی وجود ندارد؟

- ۱) آن‌ها از ما عکس گرفتند.
- ۲) او سال‌ها با فریب مبارزه کرد.
- ۳) عفو لازم نیست اعدامش کنید.
- ۴) چون ازو گشتی همه‌چیز از تو گشت.

۶۰- منظور از «دلالت لفظ بر معنا» در منطق چیست؟

- ۱) هر لفظی دارای چند معنی است.
- ۲) برخی الفاظ دارای ظاهر یکسان هستند.
- ۳) آن معنایی که ذهن از لفظ مراد می‌کند.
- ۴) مغالطه‌ای که از دلالت لفظ به وجود می‌آید.

۶۱- الفاظ مشترک همواره ..... دارند و احتمال پدید آمدن مغالطهٔ ..... را افزایش می‌دهند.

- ۱) ظاهر متفاوت - ابهام در مرجع ضمیر
- ۲) ظاهر یکسان - توسل به معنای ظاهری
- ۳) ظاهر یکسان - اشتراک لفظ
- ۴) معنای یکسان - نگارشی

۶۲- اگر دلالت لفظ بر معنا، مطابق معنای اصلی لفظ نباشد، ..... .

- (۱) مغالطهٔ توسل به معنای ظاهری صورت گرفته است
(۲) دلالت لفظ یا التزامی خواهد بود یا تضمینی
(۳) احتمالاً دچار مغالطهٔ اشتراک لفظ شده‌ایم
(۴) لفظ ما به معنایی خارج از معنای اصلی دلالت دارد

۶۳- نوع دلالت‌های لفظ «شیر» را در جملات «علی شیر است»، «شیر درنده است» و «شیر برای سلامتی مفید است» مشخص کنید.

- (۱) تضمینی - التزامی - مطابقی
(۲) التزامی - مطابقی - مطابقی
(۳) التزامی - تضمینی - مطابقی
(۴) تضمینی - مطابقی - التزامی

۶۴- دلالت لفظ شیر در کدام گزینه با دیگر گزینه‌ها متفاوت است؟

- (۱) اگر شیوا شیر می‌خورد، سالم می‌ماند.
(۲) اگر شیوا از شیر می‌ترسد، از ببر هم می‌ترسد.
(۳) اگر آب می‌خواهی، از شیر آب بخور.
(۴) اگر شیوا شیر بود، از سوسک نمی‌ترسید.

۶۵- در کدام گزینه، به ترتیب دلالت‌های التزامی و تضمینی وجود دارد؟

- (۱) دلالت شب بر سیاهی - دلالت تیر بر ماهی از سال
(۲) دلالت کتاب بر جلد کتاب - دلالت صفحهٔ کتاب بر متن درونش
(۳) دلالت ماه بر معشوق - دلالت مدرسه بر کلاس مدرسه
(۴) دلالت گشتن بر شدن - دلالت سنگ بر جسم سفت و سخت

۶۶- کدام گزینه دلالت التزامی دارد؟

- (۱) گشت: جست‌وجو کرد
(۲) عکس: وارونه
(۳) ماه: از اجزای سال
(۴) شیر: قوی

۶۷- کدام یک از کلماتی که زیر آن‌ها خط کشیده شده، دارای دلالت التزامی نیست؟

با این که نویسندهٔ این مقاله، خوب قلم می‌زند؛ اما هرگز مطلب جان‌داری ننوشته است. بیشتر مطالب او دربارهٔ معاملات خودروهای گران‌قیمت یا زندگی خصوصی افراد و مطالب زرد از این دست است.

- (۱) قلم (۲) جاندار (۳) خودرو (۴) زرد

۶۸- کدام گزینه موجب مغالطهٔ «ابهام در مرجع ضمیر» نمی‌شود؟

- (۱) آن یکی شیر است کادم می‌خورد.
(۲) من تو را از برادرت بیشتر دوست دارم.
(۳) تا تو بیایی من رسیده‌ام خانه.
(۴) این زوج، ده سال با هم اختلاف داشتند.

۶۹- وقتی ذهن ما با شنیدن کلمهٔ «قلب» به سمت مفاهیم «عاطفه» و «احساس» هدایت می‌شود، ..... .

- (۱) مغالطه رخ داده است، چون به جای معنای حقیقی قلب از دلالت التزامی آن استفاده شده
(۲) اگر گوینده بخشی از معنای لفظ «قلب» را در نظر داشته باشد، مغالطه نیست
(۳) اگر گوینده از کاربرد این لفظ، دلالت خارج از معنای اصلی آن را در نظر داشته باشد، هیچ خطایی رخ نداده
(۴) مغالطهٔ اشتراک لفظ رخ داده است، زیرا قلب به معنای احساس و «قلب» به معنای عضوی از بدن، مشترک لفظی‌اند

۷۰- در کدام حالت، مغالطه‌ای در حوزهٔ الفاظ رخ داده است؟

- (۱) وقتی عبارتی دوپهلو را به کار می‌بریم.
(۲) هنگامی که از لفظی استفاده می‌کنیم که مشترک لفظی است.
(۳) وقتی معنای التزامی و تضمینی را به جای یکدیگر به کار می‌بریم.
(۴) هنگامی که از چند لفظ مترادف استفاده می‌کنیم.

۷۱- مغالطهٔ اشتراک لفظ و توسل به معنای ظاهری، به ترتیب، زمانی ممکن است رخ دهند که از ..... و ..... استفاده کنیم.

- (۱) الفاظ مشترک - دلالت‌های مختلف یک لفظ
(۲) معنی مشترک چند لفظ - دلالت‌های مختلف یک لفظ
(۳) معنی مشترک چند لفظ - الفاظ مشترک
(۴) الفاظ مترادف - الفاظ مشترک

۷۲- کدام گزینه دلالت التزامی برای لفظ «شیر» است؟

- (۱) حیوانی درنده (۲) ماده‌ای خوراکی و مقوی (۳) فرد شجاع (۴) شیر آب

۷۳- کدام گزینه موجب ابهام در مرجع ضمیر می‌شود؟

- (۱) احمد گفت از پس این کار بر نمی‌آیم.
(۲) من اهل درافتادن با او نیستم.
(۳) تو را من چشم در راهم.
(۴) هر کسی را بهر کاری ساخته‌اند.

۷۴- مسائل مطرح شده در کدام گزینه در علم منطق بررسی نمی شود؟

- (۱) لفظ «جمع دو ضد» مفهومی ذهنی است و فاقد مصداق است. (۲) فعل «گرفتن» دارای معانی مختلف است که با هم تفاوت دارند.
 (۳) فعل «شنیدم» گذرا است و حتماً باید مفعول داشته باشد. (۴) لفظ «مدرسه» یک معنی دارد، اما دلالتش می تواند متنوع باشد.

۷۵- در کدام گزینه دلالت لفظ «دست» متفاوت است؟

- (۱) دست خدا بر سر ماست. (۲) از این کارها دست بکش. (۳) دست و دلم به کار نمی رود. (۴) دستم درد می کند.

۷۶- کاربرد الفاظ «سبک»، «دوش» و «با»، به ترتیب، چه مغالطاتی را ممکن است در پی داشته باشد؟

- (۱) نگارشی - اشتراک لفظ - نگارشی (۲) اشتراک لفظ - اشتراک لفظ - نگارشی
 (۳) اشتراک لفظ - نگارشی - اشتراک لفظ (۴) نگارشی - اشتراک لفظ - اشتراک لفظ

۷۷- کدام گزینه ابهام در مرجع ضمیر به وجود می آورد؟

- (۱) مجسمه های ساخته شده توسط یک هنرمند گمنام ربوده شد. (۲) هر که در این حلقه نیست، فارغ از این ماجراست.
 (۳) من مثل تو نگران نیستم. (۴) وقتی از تو حرف می زد، صدایش می لرزید.

۷۸- در کدام گزینه، نوع مغالطه نادرست ذکر شده است؟

- (۱) تکالیف را مثل دیگران آخر شب انجام نده. (ابهام در مرجع ضمیر)
 (۲) خانام خراب شد. (توسل به معنای ظاهری)
 (۳) خانه های ساخته شده توسط شهرداری خراب شدند. (مغالطه نگارشی کلمات)
 (۴) او گفت این پول سهم من است. (اشتراک لفظ)

۷۹- وقتی تشخیص فاعل یک جمله مشکل باشد، می تواند موجب مغالطه ..... شود که در واقع در حوزه ..... رخ می دهد.

- (۱) ابهام در مرجع ضمیر - لفظ و معنا (۲) ابهام در مرجع ضمیر - استدلال
 (۳) نگارشی - الفاظ و معانی (۴) نگارشی - زبان

۸۰- در کدام حالت، مغالطه ای رخ نداده است؟

- (۱) این که در یک استدلال از کلمات مشترک لفظی استفاده کنیم.
 (۲) وقتی دلالت های مختلف یک لفظ را به جای همدیگر به کار ببریم.
 (۳) زمانی که از واژه هایی با بار ارزشی متفاوت در یک استدلال استفاده کنیم.
 (۴) وقتی املاهای واژه های خویش و خیش را به جای هم بنویسیم.

۸۱- دلالت لفظ ساعت بر زمان، گرما بر صمیمیت و مدرسه بر کلاس درس، به ترتیب از نوع .....، ..... و ..... است.

- (۱) التزامی - التزامی - تضمنی (۲) تضمنی - التزامی - تضمنی
 (۳) التزامی - تضمنی - تضمنی (۴) تضمنی - التزامی - التزامی

۸۲- وقتی ظاهر یک کلمه موجب شود تا دو معنای آن را با هم اشتباه بگیریم، دچار مغالطه ..... شده ایم.

- (۱) توسل به معنای ظاهری (۲) اشتراک لفظ (۳) نگارش کلمات (۴) التزامی

۸۳- عدم رعایت کدام موارد، خطر مغالطه نگارشی را افزایش می دهد؟

- (۱) املاي درست کلمه - پرهیز از کاربرد کلمات دواملايي - استفاده از واژه های مبهم
 (۲) کتابت درست - پرهیز از به کار بردن الفاظ هم معنی - علائم سجاوندی
 (۳) علائم سجاوندی - پرهیز از کاربرد الفاظ مشترک - حرکت گذاری
 (۴) حرکت گذاری - قواعد نقطه گذاری - پرهیز از غلط های املايي

۸۴- اگر معنای مدنظر ما در دلالت، بیرون از معنای لفظ قرار بگیرد، آن گاه .....

- (۱) آن لفظ مشترک لفظی خواهد بود (۲) احتمال خطای ابهام در عبارت وجود دارد
 (۳) فقط بخشی از معنای لفظ مورد نظر ماست (۴) لازمه یک شیء مورد نظر ما بوده است

۸۵- در حکایت زیر چه نوع مغالطه‌ای رخ داده است؟

«معلمی در کلاس درس گفت، سعادت غایت زندگی انسان است، دانش‌آموز باهوشی که قبلاً شنیده بود غایت زندگی آدمی همان مرگ اوست، از معلم پرسید: آیا سعادت ما همان مرگ است؟»

- ۱) مغالطهٔ بار ارزشی کلمات؛ زیرا دانش‌آموز به مترادف‌بودن کلمات «انسان» و «آدمی» توجه نکرده است.
- ۲) مغالطهٔ اشتراک لفظ؛ زیرا دانش‌آموز به معانی متفاوت لفظ «غایت» توجه نکرده است.
- ۳) مغالطهٔ ابهام در مرجع ضمیر؛ زیرا دانش‌آموز متوجه دوپهلویی لفظ «غایت» نشده است.
- ۴) مغالطهٔ اشتراک لفظ؛ زیرا دانش‌آموز به تفاوت معنایی الفاظ «آدمی» و «انسان» توجه نکرده است.

۸۶- دلیل پدیدآمدن مغالطات «نگارشی»، «اشتراک لفظ» و «ابهام در مرجع ضمیر» به ترتیب کدام است؟

- ۱) اشتباه در کتابت - اشتباه در کاربرد لفظ مشترک - کاربرد عبارات دوپهلو
- ۲) عدم رعایت علائم سجاوندی - اشتباه در کاربرد کلمات هم‌معنی - جابه‌جایی در کاربرد دلالت‌ها
- ۳) عدم رعایت علائم سجاوندی - اشتباه در کاربرد انواع دلالت‌ها - استفاده از عبارات مبهم
- ۴) عدم نقطه‌گذاری درست - اشتباه در تشخیص نوع دلالت لفظ - کاربرد عبارات دوپهلو

۸۷- در کدام گزینه احتمال وقوع مغالطهٔ اشتراک لفظ بیشتر است؟

- ۱) آن یکی شیر است کدام می‌خورد (۲) من از شیر می‌ترسم. (۳) برای خودت شیری شدی (۴) شیر مایع است.

۸۸- کدام گزینه توضیح مناسبی دربارهٔ عبارت زیر بیان می‌کند؟

«خانواده‌اش را که می‌بیند، موش می‌شود.»

- ۱) لفظ موش در این جمله مشترک لفظی است. یک معنایش موش واقعی و معنای دیگرش «ترسیدن» است.
- ۲) «موش شدن» در این جا به معنای ترسیدن است؛ پس یک دلالت التزامی وجود دارد.
- ۳) «موش» همان موش واقعی است؛ پس دلالت مطابقی است و منظورش تشبیه است.
- ۴) لفظ موش در این جا دارای دو معنی مختلف است و احتمال مغالطهٔ اشتراک لفظ وجود دارد.

۸۹- فرض کنید هم‌کلاس قدبلندی دارید که او را به شوخی بُرج میلاد صدا می‌کنید. در این حالت، از نظر منطقی، کدام ارزیابی درست است؟

- ۱) ما مغالطه کرده‌ایم و میان معنای اصلی بُرج میلاد و قدبلندی دوستان معنای ظاهری ایجاد کرده‌ایم.
- ۲) در واقع، برای لفظ «برج میلاد» دو معنای متفاوت در نظر گرفته‌ایم.
- ۳) هیچ مغالطه‌ای در کار نیست و فقط یک دلالت التزامی برای لفظ «برج میلاد» وجود دارد.
- ۴) در واقع حرف ما مبهم است و معلوم نیست که منظورمان خود برج است یا دوستان!

۹۰- کدام گزینه دربارهٔ مغالطهٔ توسل به معنای ظاهری درست است؟

- ۱) به جای دلالت التزامی، دلالت مطابقی را در نظر می‌گیریم.
- ۲) به جای دلالت مطابقی، دلالت تضمینی را در نظر می‌گیریم.
- ۳) به جای دلالت التزامی یا مطابقی، دلالت تضمینی را در نظر می‌گیریم.
- ۴) دلالت تضمینی را با دلالت التزامی اشتباه می‌گیریم.

(سراسری ۹۹)

۹۱- کدام مورد، قابلیت مغالطهٔ توسل به معنای ظاهری را دارد یا براساس این مغالطه بیان شده است؟

- ۱) دانایان معتقدند که شیر در رؤیاهای صادق، از علم حکایت دارد.
- ۲) میان ماه من تا ماه گردون/ تفاوت از زمین تا آسمان است
- ۳) گفتم: فعلاً کمی دست به عصا باش. گفت: آخر عصا ندارم.
- ۴) مزرع سبز فلک دیدم و داس مه نو/ یادم از کشتهٔ خویش آمد و هنگام درو

(فارج از کشور ۹۹)

۹۲- کدام عبارت می‌تواند منجر به مغالطهٔ ابهام در مرجع ضمیر شود؟

- ۱) این تابلو هیچ قیمتی ندارد.
- ۲) من از راهنمایی شما پشیمانم.
- ۳) خانهٔ ارزان کمیاب است و هر کمیابی گران است.
- ۴) فارغ‌التحصیلان رشتهٔ روان‌شناسی از روان‌آدم‌ها باخبرند.

۹۳- اگر کسی استدلال کند که قضیه «مریم دختر متواضعی است» یک قضیهٔ موجبهٔ جزئیه است؛ زیرا مریم مفهومی جزئی است، دچار چه مغالطه‌ای شده است؟

(سراسری ۱۴۰۰)

- (۱) تمثیل ناروا (۲) اشتراک لفظ (۳) تعمیم شتاب‌زده (۴) توسل به معنای ظاهری

۹۴- در کدام یک، هر سه نوع دلالت برای «مدرسه» به کار رفته است؟

(سراسری ۱۴۰۰)

- (۱) نقاش بعد از نقاشی مدرسه، به مدیر مدرسه گفت که از دانش‌آموزان بخواهد که در حفظ نظافت مدرسه همکاری کنند.
 (۲) علی هنگام ورود به مدرسه، متوجه شد مدرسه را دزد برده و دانش‌آموزان با ناراحتی در حال مرتب کردن مدرسه‌اند.
 (۳) دانش‌آموزان از مدرسه اجازه گرفتند تا مدرسه را برای جشن تزئین کنند و پس از اتمام کار از مدرسه خارج شوند.
 (۴) مدرسه ما نزدیک یک کارخانه است. تمام مدرسه از صدای کارخانه ناراضی‌اند و قرار است مدرسه را به جای دیگر ببرند.

(فارج از کشور ۱۴۰۰)

۹۵- در کدام گزینه احتمال وقوع مغالطهٔ اشتراک لفظ وجود دارد؟

- (۱) قضا یا مانند مفاهیم، به جزئی و کلی تقسیم می‌شوند. (۲) تصدیق می‌کنم که به درستی، متوجه منظور شما نشدم.
 (۳) او خدو انداخت بر رویی که ماه/ سجده آرد پیش او در سجده‌گاه (۴) کار پاکان را قیاس از خود مگیر/ گرچه باشد در نبستن شیر

(فارج از کشور ۱۴۰۰)

۹۶- در کدام مورد، نوع دلالت همهٔ الفاظ مشخص شده بر معنای آن‌ها یکسان است؟

- (۱) دوستش او را به خانهٔ خود برد. - دست‌هایت را تا جایی که می‌توانی بالا ببر - خدا در قرآن به قلم سوگند خورده است.
 (۲) پاک‌کنی که خریده‌ام، خوب پاک نمی‌کند. - دستم روی کاغذ می‌دوید و داستان را پیش می‌برد. - در قوری گم شده است.
 (۳) تو ماه منی، مرا با ماه گردون کاری نیست. - چون کوه استوار باش و دلت را به خدای بسیار - ماشین پت پتی کرد و از کار افتاد.
 (۴) دست خدا بالای دست‌های آنان است. - سرو از میان درختان، مظهر خوش قد و بالایی است. - پس از رسیدن به خانه، دست و صورت را بشوید.

درس دوم

۴۷- گزینه «۳» ذهن ← معنی یا مفهوم / زبان ← لفظ یا کلمه
مفهوم ← ذهن / مصداق ← عالم خارج

۴۸- گزینه «۲» الفاظ، مصداق مفاهیم نیستند، بلکه بیان و نشانه آن هستند و حکم حکایتگری دارند. مصداق همان اشیای خارجی محسوب می‌شوند.

۴۹- گزینه «۱» خانه فقط یک معنا دارد، گرچه دلالت‌های مختلفی می‌تواند داشته باشد. بررسی سایر الفاظ: غایت ← انتها - هدف / سیر ← گیاه - غذاخورد / خواندن ← مطالعه - آوازخواندن / بسته ← بسته‌بندی شده - وابسته / دسته ← گروه - دسته چیزی / امثال ← مانند - ضرب‌المثل‌ها / ماندن ← باقی ماندن - حیرت کردن

۵۰- گزینه «۲» لفظ «بار» در این گزینه می‌تواند هم معنای «بار و محموله» داشته باشد و هم معنای «دفعه». پس ممکن است مغالطه صورت بگیرد؛ یعنی یا به این معنا گرفته شود که «فلان کس تا این ساعت چند دفعه آمده است» یا به این معنا که «تا این ساعت چند محموله به این جا آمده است».

۵۱- گزینه «۴» «مردن» و «هلاک‌شدن» هم‌معنی و مترادف‌اند نه مشترک لفظی. در ضمن، هیچ ابهامی هم ندارند. این دو لفظ می‌توانند براساس هدف ما به جای هم به کار روند؛ اما اگر اشتباهی جای هم قرار بگیرند، موجب مغالطه می‌شوند.

۵۲- گزینه «۲» معنای اصلی ← مطابقی
معنایی بیرون از معنای اصلی ← التزامی
بخشی از معنای اصلی ← تضمینی

۵۳- گزینه «۴» در هر دو مغالطه، املائی کلمات اشتباه شده است، پس مغالطه نگارشی است.

۵۴- گزینه «۱» یک واژه چندمعنایی ← مشترک لفظی ← مغالطه اشتراک لفظ

۵۵- گزینه «۴» ویرگول یکی از علائم سجاوندی است؛ یعنی از علائم نشانه‌گذاری جمله است. حال اگر این علائم را درست به کار نبریم، احتمال بروز مغالطه نگارشی افزایش پیدا می‌کند.

۵۶- گزینه «۴» مشترک لفظی به کلماتی گفته می‌شود که ظاهر یکسان، ولی معانی متفاوت دارند. حالا اگر ما در یک جمله معنی این کلمات را اشتباه بگیریم، خطای لفظی و معنایی رخ داده و این خطا موجب خطای ذهنی و فکری هم می‌شود؛ پس دلیل صحبت از مشترک لفظی در علم منطق، احتمال بروز خطا در ذهن و تفکر است.

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه (۱): مشترک لفظی تنها گاهی موجب اشتباه می‌شود نه همواره. برای مثال، وقتی یکی به ما می‌گوید «شیر بخور»، ما اشتباه نمی‌کنیم که منظورش کدام شیر است.

گزینه (۲): خطای کلامی برای منطق اولویت نیست، بلکه خطای ذهنی مهم است. کلام از آن جهت مهم می‌شود که معنکس‌کننده معنا و مفهومی در فکر است.
گزینه (۳): مشترک لفظی از انواع دلالت‌ها نیست.

۵۷- گزینه (۴) منطق به زبان وابسته است و به همین دلیل نیز به مبحث لفظ و معنا پرداخته است؛ ولی چون به زبان خاصی وابسته نیست، به قواعد صرفی و نحوی کاری ندارد.

۵۸- گزینه (۴) اشتراک لفظ یعنی یک لفظ چند معنای مختلف داشته باشد مثل سیر.

۵۹- گزینه (۳) در گزینه (۱)، فعل گرفتن دو معنا دارد.

← عکس‌انداختن - دریافت کردن عکس

در گزینه (۲)، حرف با دو معنا دارد. ← همراه - علیه

در گزینه (۴)، گشتن سه معنا دارد. ← برگشتن - شدن - روی‌گرداندن

۶۰- گزینه (۳) منظور از «دلالت لفظ بر معنا» این است که وقتی یک لفظی را می‌شنویم، ذهن باید چه معنایی از آن را برداشت کند.

۶۱- گزینه (۳) الفاظ مشترک، ظاهر یکسان و معنی متفاوت دارند و احتمال مغالطه اشتراک لفظ را افزایش می‌دهند.

۶۲- گزینه (۲) وقتی دلالت مطابقی نباشد، یا التزامی است یا تضمینی.

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه (۱): مغالطه «توسل به معنای ظاهری» زمانی رخ می‌دهد که دلالت‌ها را با هم اشتباه بگیریم نه این‌که هرگونه دلالت غیرمطابقی لزوماً مغالطه باشد. گزینه (۳): اشتراک لفظ ربطی به دلالت ندارد بلکه فقط در دلالت مطابقی الفاظی رخ می‌دهد که ظاهر یکسان و معنی متفاوت دارند. گزینه (۴): معنای بیرونی یعنی دلالت التزامی؛ اما ممکن است دلالت ما تضمینی باشد.

۶۳- گزینه (۲) علی شیر است ← یعنی علی شجاع است. این معنای لفظ «شیر»، درون لفظ وجود ندارد؛ پس التزامی است (رد گزینه‌های ۱ و ۴). در جملات دوم و سوم نیز از دو معنای مختلف ولی مطابقی لفظ شیر استفاده شده است (رد گزینه‌های ۳ و ۴).

۶۴- گزینه (۴) گزینه‌های (۱)، (۲) و (۳) مشترک لفظی هستند؛ اما هر سه دلالت مطابقی دارند؛ یعنی از معنای اصلی لفظ «شیر» استفاده کرده‌اند. اما در گزینه (۴)، لفظ شیر دلالت التزامی دارد؛ زیرا از لفظ «شیر» به معنای حیوان درنده استفاده کرده اما معنایی خارج از معنای اصلی لفظ را مد نظر قرار داده است.

بررسی گزینه‌ها:

گزینه (۱): التزامی / مطابقی

گزینه (۲): تضمینی / تضمینی

گزینه (۳): التزامی / تضمینی

گزینه (۴): مطابقی / التزامی

۶۶- گزینه (۴) هر چهار کلمه‌ای که در گزینه‌ها آمده، مشترک لفظی هستند. گزینه‌های یک تا سه، در اصل یکی از معانی و دلالت‌های مطابقی کلمات را بیان کرده‌اند؛ اما گزینه (۴)، دلالت التزامی لفظ «شیر» را گفته. در این‌جا، شیر در معنای مطابقی «حیوان درنده» یک دلالت التزامی هم دارد که می‌شود «قوی».

۶۷- گزینه (۳) خودرو در این‌جا به معنای انواع ماشین‌های

سواری و باری است و دلالت مطابقی دارد، اما در سایر گزینه‌ها:

قلم: دلالت التزامی و به معنای نویسندگی است.

جاندار: دلالت التزامی و به معنای قوی و پر قدرت است.

زرد: دلالت التزامی و به معنای «بی‌ارزش» است.

۶۸- گزینه (۴) مغالطه ابهام در عبارت، زمانی رخ می‌دهد که

کل یک جمله یا عبارت، موجب برداشت غلط شود. حال چه در آن جمله

مشترک لفظی باشد و چه نباشد. گزینه اول، گرچه مشترک لفظی دارد،

اما دلیل بروز مغالطه، ابهام در ساختار جمله است؛ زیرا اگر مثلاً گفته بود:

«آن یکی شیری است که آدم آن را می‌خورد» یا «آن یکی شیری است که

آدم را می‌خورد» دیگر حتی با وجود مشترک لفظی، امکان مغالطه وجود

نداشت (رد گزینه ۱).

در گزینه (۲)، مرجع ضمیر مشخص نیست. یعنی معلوم نیست منظور

گوینده این است که «من تو را از آن قدری که برادرت تو را دوست

دارد، بیشتر دوست دارم» یا «من تو را بیشتر دوست دارم و برادرت را

کم‌تر از تو دوست دارم» (رد گزینه ۲).

در گزینه (۳) نیز مشخص نشده که تو کجا باید بررسی.

اما در گزینه (۴)، لفظ «اختلاف» می‌تواند دو معنا داشته باشد ← اختلاف

سنی - اختلاف و مشاجره. پس مغالطه اشتراک لفظ است.

۶۹- گزینه (۳) وقتی از لفظ «قلب» معنای «احساس» را برداشت

کنیم، یعنی معنای التزامی آن را در نظر گرفته‌ایم. پس اگر گوینده هم

همین معنا را در نظر داشته است، جابه‌جایی دلالت‌ها رخ نداده و در نتیجه

مغالطه‌ای نشده است.

۷۰- گزینه (۳) ما در بسیاری از اوقات از الفاظ مشترک لفظی

یا الفاظ مترادف استفاده می‌کنیم. گاهی نیز عمداً حرف دوپهلویی

می‌زنیم و هر دو معنای آن را در نظر داریم. در این حالت‌ها لزوماً مغالطه

و اشتباهی صورت نگرفته است. اما وقتی دو معنای التزامی و تضمینی یک

لفظ را جابه‌جا استفاده می‌کنیم، قطعاً خطایی رخ داده است.

۷۱- گزینه (۱) مغالطه توسل به معنای ظاهری وقتی ممکن

است رخ دهد که ما از دلالت‌های مختلف یک لفظ استفاده کنیم. یعنی

دلالت‌ها را به جای یکدیگر به کار ببریم (رد گزینه‌های ۳ و ۴).

مغالطه اشتراک لفظ نیز زمانی رخ می‌دهد که از کلمات مشترک لفظی

استفاده کنیم.

۷۲- گزینه (۳) لفظ «شیر» یک مشترک لفظی است که سه

معنا و دلالت مطابقی متفاوت دارد. گزینه‌های (۱)، (۲) و (۴) به این سه

معنای مطابقی اشاره کرده‌اند؛ اما گزینه (۳) در واقع، دلالت التزامی همان

معنای حیوان درنده است.

۷۳- گزینه (۱) در این گزینه معلوم نیست که منظور احمد این

بوده که خودش از پس کار برنمی‌آید یا شنونده‌اش از پس کار برنمی‌آید؛

زیرا مرجع ضمیر «من» مشخص نیست. در مغالطه ابهام در مرجع ضمیر،

ضمیری داریم که ممکن است به دو نفر در همان متن یا جمله برگردد و

در هر دو حالت، معنای درستی داشته باشد. در گزینه‌های دیگر، گرچه

ضمیر داریم، اما مرجع هر ضمیر قابل تفکیک و تشخیص است.

۷۴- گزینه «۳» علم منطق به قواعد صرفی و نحوی که در هر زبانی متفاوت است کاری ندارد. در گزینه سوم، تنها درباره گذرا (متعدی) بودن فعل دیدم صحبت می‌کند و ربطی به علم منطق ندارد.

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه (۱): بحث رابطه الفاظ و مفاهیم و مصادیق است.
گزینه (۲): دو معنا داشتن یک فعل، همان اشتراک لفظ در علم منطق است.

گزینه (۴): در منطق این موضوع در مبحث انواع دلالت مطرح می‌شود.

۷۵- گزینه «۴» در سه گزینه اول، دلالت لفظ دست، التزامی است؛ زیرا به معنایی بیرون از معنای اصلی لفظ دست اشاره می‌کنند، اما گزینه (۴)، منظور گوینده بخشی از دست است و معنای تضمینی را در نظر داشته است.

۷۶- گزینه «۴» لفظ «سبک» براساس حرکت‌گذاری، دو لفظ «سَبْک» و «سَبْک» می‌شود. پس می‌تواند موجب مغالطه نگارشی شود (رد گزینه‌های ۲ و ۳). «دوش» دارای چند معناست: دیشب، شانه و دوش حمام؛ پس مشترک لفظی است. لفظ «با» نیز دو معنا دارد: همراه با و به وسیله. پس آن هم مشترک لفظی است.

۷۷- گزینه «۳» ابهام در عبارت معمولاً زمانی اتفاق می‌افتد که مرجع ضمیر را نتوان در جمله تشخیص داد یا این که از عبارات دوپهلوی استفاده کنیم. گزینه سوم، معلوم نیست که «تو نگرانی و من برخلاف تو نگران نیستم» یا «من هم مانند تو نگران نیستم»!

۷۸- گزینه «۴» «او گفت این پول سهم من است» ← سهم کیست؟ ← مرجع ضمیر مشخص نیست؛ پس ابهام در عبارت است.

۷۹- گزینه «۱» اگر فاعل جمله مشخص نباشد، معنای متن مبهم می‌شود و می‌تواند مغالطه ابهام در مرجع ضمیر رخ دهد. تمام مغالطات این درس (اشتراک لفظ، ابهام در مرجع ضمیر، نگارشی و توسل به معنای ظاهری) از دسته مغالطات در لفظ محسوب می‌شوند.

۸۰- گزینه «۱» استفاده از مشترک لفظی لزوماً مغالطه نیست. مغالطه زمانی رخ می‌دهد که ما معنای مختلف مشترک لفظی را به جای هم بگیریم و اشتباه کنیم.

۸۱- گزینه «۱» ساعت بر زمان ← بیرون از معنای اصلی لفظ التزامی

گرما بر صمیمیت ← بیرون از معنای اصلی لفظ ← التزامی
مدرسه بر کلاس ← بخشی از معنای اصلی لفظ ← تضمینی

۸۲- گزینه «۲» صورت سؤال از دو «معنا»ی یک لفظ صحبت کرده نه دو دلالت، بنابراین آن لفظ دو معنا دارد و مشترک لفظی است. در ضمن، در مغالطه نگارشی، ظاهر کلمات یکسان نیست، حتی اگر حرکت‌گذاری انجام نشده باشد.

۸۳- گزینه «۴» کاربرد مشترک لفظی، الفاظ مترادف و هم‌معنی ممکن است اصلاً موجب مغالطه نشوند. در ضمن اگر هم موجب مغالطه شوند، آن مغالطه، مغالطه نگارشی نیست. کاربرد کلمات دواملائی هم موجب مغالطه نمی‌شود.

۸۴- گزینه «۴» در دلالت التزامی معنای موردنظر بیرون از معنای اصلی لفظ قرار می‌گیرد و معنای لازمه آن شیء را موردنظر قرار می‌دهد.

۸۵- گزینه «۲» وقتی گفته می‌شود: «سعادت غایت زندگی است» یعنی سعادت به معنای هدف آمده است.

وقتی می‌گوییم «غایت زندگی مرگ است» لفظ غایت به معنای انتها و آخر در نظر گرفته شده است.

۸۶- گزینه «۱» دلیل مغالطه نگارشی ← اشتباه در کتابت (املا) یا عدم رعایت علائم سجاوندی (نقطه‌گذاری) (درستی بخش اول همه گزینه‌ها) دلیل مغالطه اشتراک لفظ ← کاربرد مشترک لفظی (نادرستی بخش دوم گزینه‌های ۲، ۳ و ۴) مغالطه ابهام در عبارت وقتی است که از عبارات مبهم و دوپهلوی استفاده می‌کنیم (رد گزینه ۲).

۸۷- گزینه «۱» مغالطه اشتراک لفظ صرفاً با کاربرد کلمات مشترک لفظی به وجود نمی‌آید. مغالطه زمانی است که ندانیم کدام معنای کلمه را باید در نظر بگیریم. در گزینه (۱) معلوم نیست که انسان شیر می‌خورد یا شیر انسان را می‌خورد. به همین دلیل احتمال وقوع مغالطه از سایر گزینه‌ها بیشتر است.

۸۸- گزینه «۲» اصطلاح «موش‌شدن» در این‌جا کنایه از ترسیدن است. پس بین حیوان موش و ترس‌بودن یک رابطه ذهنی در نظر گرفته‌ایم و معنای بیرون از معنای واقعی لفظ «موش» را در نظر داشته‌ایم. بنابراین دلالت التزامی شکل گرفته است.

۸۹- گزینه «۳» ما میان برج و بلند قد بودن که معنایی بیرون از معنای اصلی برج میلاد است ارتباط برقرار کرده‌ایم و سپس آن معنای بیرونی را در نظر گرفته‌ایم، پس دلالت التزامی برقرار است. حال از این دلالت التزامی استفاده کرده‌ایم و آن را به دوستان نسبت داده‌ایم. پس حرف ما مبهم نیست و مغالطه‌ای هم نیست. در ضمن، با قطعیت نمی‌توانیم بگوییم که حرف ما بار ارزشی منفی دارد.

۹۰- گزینه «۱» در مغالطه توسل به معنای ظاهری، گوینده یا نویسنده دلالت التزامی یا تضمینی را در نظر داشته است؛ اما مخاطب، دلالت مطابقی را در نظر گرفته است؛ یعنی به معنای ظاهری یا همان مطابقی توسل کرده است.

۹۱- گزینه «۳» مراد گوینده از لفظ «دست به عصا باش» احتیاط‌کردن بوده؛ یعنی دلالت التزامی را در نظر داشته است؛ ولی شنونده لفظ عصا را به معنای مطابقی آن درک کرده بود. بنابراین معنای ظاهری و مطابقی لفظ را در نظر گرفته است که موجب بروز مغالطه توسل به معنای ظاهری می‌شود.

۹۲- گزینه «۲» در این‌جا معلوم نیست که گوینده می‌خواهد بگوید از این‌که فرد دیگری را راهنمایی کرده پشیمان است یا از این‌که آن فرد گوینده را راهنمایی کرده بوده. بنابراین مرجع ضمیر نامشخص است و مغالطه ابهام در عبارت یا ابهام در مرجع ضمیر رخ می‌دهد.

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه (۱): قیمت‌نداشتن دو معنی دارد: گران بودن و بدون قیمت و ارزش بودن. پس مغالطه توسل به معنای ظاهری می‌تواند رخ دهد.

گزینه (۳): کلمه «کمیاب» در این جا دو معنای متفاوت دارد و اشتراک لفظ است؛ اولی به معنای کم‌تعداد بودن و دومی به معنای نظیرنداشتن از نظر جنس و کیفیت.

گزینه (۴): روان‌شناسی در این جا به دلالت مطابقی، یعنی شناخت روان آدم‌ها گرفته شده، ولی لفظ «روان‌شناسی» به یک علم خاص اشاره می‌کند و دلالت التزامی دارد؛ بنابراین مغالطه توسل به معنای ظاهری رخ داده است.

۹۳- گزینه (۲) برای این تست باید کتاب درسی منطق را تا

آخر خوانده باشید؛ زیرا باید دربارهٔ مباحث قضایای کلی و جزئی و مفاهیم کلی و جزئی بیشتر بدانید، اما حیف بود که سؤال را نیاوریم این‌جا! اما پاسخ: گوینده در این جا میان دو معنای لفظ «جزئی» مغالطه کرده است؛ زیرا معنای مفهوم جزئی با قضیهٔ جزئی متفاوت است. بنابراین، مغالطه از نوع اشتراک لفظ است؛ زیرا کلمهٔ «جزئی» در اصل مشترک لفظی است.

۹۴- گزینه (۳) در این گزینه، دلالت لفظ «مدرسه» به ترتیب،

التزامی، تضمینی و مطابقی است. از مدرسه اجازه گرفتند (از مسئولان مدرسه)؛ مدرسه را تزئین کنند (در و دیوار مدرسه)؛ از مدرسه خارج شوند (از ساختمان مدرسه).

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه (۱): تضمینی - مطابقی - تضمینی

گزینه (۲): مطابقی - التزامی - التزامی

گزینه (۴): مطابقی - التزامی - التزامی

۹۵- گزینه (۱) برای پاسخ به این سؤال شما باید کل کتاب منطق

را خوانده باشید و تفاوت معنایی دو اصطلاح «مفهوم کلی و جزئی» و «قضایای کلی و جزئی» را بدانید. به هر حال، در این دو اصطلاح، معنای کلمات جزئی و کلی فرق دارد. پس کلمات جزئی و کلی هر دو مشترک لفظی هستند و چون گوینده گفته قضایا مانند مفاهیم دارای جزئی و کلی‌اند، احتمال دارد شنونده فکر کند که کلمهٔ «جزئی» یا «کلی» در قضایا همان معنای جزئی و کلی در مفاهیم را دارد.

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه (۲): لفظ «تصدیق» مشترک لفظی است؛ اما چون کاملاً مشخص است که گوینده منظورش کدام معنای تصدیق است (تصدیق به معنای تأیید)، احتمال بروز مغالطهٔ اشتراک لفظ وجود ندارد.

گزینه (۳): لفظ «ماه» مشترک لفظی است؛ اما باز در این جا شاعر هر دو معنای این کلمه را هدف گرفته تا شعر زیباتر شود، پس اصلاً مغالطه‌ای در کار نیست.

گزینه (۴): شاعر در این جا هم هر دو معنای کلمهٔ «شیر» را در نظر دارد و مغالطه‌ای وجود ندارد.

۹۶- گزینه (۱) در این گزینه، هر سه کلمهٔ مشخص‌شده،

دلالت مطابقی دارد.

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه (۲): مطابقی - تضمینی - مطابقی

گزینه (۳): التزامی - مطابقی - تضمینی

گزینه (۴): التزامی - مطابقی - تضمینی